

Jauniešu attieksmes pret iecietību un diskrimināciju izpētes kopsavilkums

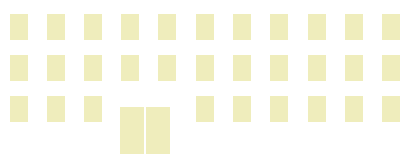
SATURS

Par projektu “Iecietības kultūras stiprināšana skolu vidē”	3
Cilvēktiesību aktualitāte izglītībā.....	4
Jauniešu attieksmes pret iecietību un diskrimināciju izpēte	7
Projekta “Iecietības kultūras stiprināšana skolu vidē” skolu jauniešu anketēšanas rezultāti	9
Izpētes anketa.....	22

“Jauniešu attieksmes pret iecietību un diskrimināciju izpēte” ir sagatavots ar Islandes, Lihtenšteinas un Norvēģijas atbalstu EEZ un Norvēģijas grantu programmā “Aktīvo iedzīvotāju fonds” projekta “Iecietības kultūras stiprināšana skolu vidē” Nr. AIF/2022/SCT3/01 ietvaros.

Plašāka informācija par Aktīvo iedzīvotāju fondu: www.activecitizensfund.lv,
par projektu: <https://iac.edu.lv/projekti/aktualie-projekti/new-project-page-7>

Par izdevuma saturu atbild biedrība “Izglītības attīstības centrs”.

PAR PROJEKTU “IECIETĪBAS KULTŪRAS STIPRINĀŠANA SKOLU VIDĒ”

Izglītības attīstības centrs (IAC) ir NVO ar ilglaicīgu pieredzi tādu izglītības projektu īstenošanā, kas saistīti ar cilvēktiesībām, pilsonisko līdzdalību, starpkultūru izglītību u. c. Cilvēktiesību jautājumi ir klātesoši gan vairākos IAC īstenotajos projektos, gan izveidotajās skolotāju tālākizglītības programmās un sagatavotajos mācību materiālos.

Reaģējot uz cilvēktiesību aktualitāti sabiedrībā kopumā un arī izglītības vidē, **IAC laikā no 2022. gada novembra līdz 2024. gada martam īsteno projektu “Iecietības kultūras stiprināšana skolu vidē”**, ko finansē Islande, Lihtenšteina un Norvēģija caur EEZ un Norvēģijas grantu programmu “Aktīvo iedzīvotāju fonds”.

PROJEKTA MĒRĶIS

Projekta mērķis ir cilvēktiesību izpratnes un iecietības kultūras stiprināšana skolu vidē.

Projekts paredz paaugstināt pedagogu profesionālo kompetenci cilvēktiesību jomā un uzlabot pedagogu dažādības vadības prasmes, savukārt jauniešu auditorijā – paaugstināt izpratni par cilvēktiesībām un iecietības nozīmīgumu savstarpējā saskarsmē. Projekts vērsts uz cilvēktiesību kompetences un starpkultūru dialoga stiprināšanu.

PROJEKTA AKTIVITĀTES

Lai sasniegtu projekta mērķi, projektā iekļautas šādas izglītojošas un radošas aktivitātes:

- jauniešu attieksmes pret iecietību un diskrimināciju izpēte;
- mācību programmas cilvēktiesību kompetences veicināšanai izglītības vidē sagatavošana;
- mācību programmas apguve semināru ciklā (ievadseminārs, reģionālie semināri, Vasaras skola);
- mācību programmas un mācību materiālu aprobācija projekta skolās;
- radošas starpkultūru sapratnes un dialoga veicināšanas iniciatīvas – kultūru tikšanās;
- projekta skolu pieredzes atspoguļojums iecietības kalendārā.

PROJEKTA DALĪBNIEKI

Projektā piedalās desmit skolu komandas sešu cilvēku sastāvā.

Projekta dalībiskolas:

Aizkraukles novada vidusskola

Bauskas 2. vidusskola

Daugavpils Valstspilsētas vidusskola

Gulbenes novada vidusskola

Kuldīgas Centra vidusskola

Liepājas Raiņa 6. vidusskola

Rīgas 33. vidusskola

Ropažu vidusskola

Varakļānu vidusskola

Ventspils 4. vidusskola

CILVĒKTIESĪBU AKTUALITĀTE IZGLĪTĪBĀ

Cilvēktiesību nozīmīgumu sabiedrībā ir aktualizējuši vairāki pēdējā laika notikumi. Krievijas iebrukums Ukrainā ir radījis būtiskus draudus cilvēktiesībām. Uz to norāda tiesībsargs 2022. gada ziņojumā: “Krievijas īstenotais karš Ukrainā ir kalpojis par atgādinājumu tam, kā pēc ikvienam no mums ir jānovērtē neatkarība, brīvība un ikviena tiesības, dzīvojot mūsdienā Latvijā un Eiropā. (..) Cilvēktiesības, lai arī brīžam tik netaustāmas, piepeši ir gluži kā no jauna piedzimušas, jo uzskatāmi redzams, kā tās tiek pārkāptas tepat – netālu no Latvijas.”¹

Karš Ukrainā ir veicinājis mazākumtautību skolēnu skaita palielināšanos skolās. Pēc Izglītības un zinātnes ministrijas sniegtās informācijas par 2023. gada 13. februāri, kopumā Latvijas vispārējās izglītības iestādēs izglītību ieguva 4291 Ukrainas skolēns².

Kaut arī sabiedrība ir apliecinājusi cilvēcību, nesavtību un spēju demonstrēt solidaritāti gan Ukrainas kara bēgļiem, gan citiem grūtībās nonākušiem līdzcilvēkiem, tomēr ne vienmēr attieksme pret mazākumtautību iedzīvotājiem ir atbalstoša. Skolām dažkārt nākas saskarties ar izaicinājumiem daudzveidības vadībā un iekļaujošas vides veidošanā. Pētījums “Jauniešu labbūtība Baltijas valstīs” (2019) atklāj, ka 88 % jauniešu atzīst, ka izjūt spriedzi starp dažādām rases un etniskajām grupām³.

Pieaugot migrācijas procesiem, skolās palielinās jauniebraucēju skolēnu skaits. Iekļaujot skolu vidē bērnus, kas Latvijā ierodas no citām izglītības sistēmām, citām kultūrām, bieži vien nākas saskarties arī ar šo bērnu psiholoģiskām traumām un grūtībām adaptēties jaunā situācijā. Dažkārt šie skolēni ir pakļauti cilvēktiesību aizskāruma riskam un viņiem ir vāja izpratne, kur meklēt palīdzību cilvēktiesību pārkāpuma gadījumā.

Lai noskaidrotu sabiedrības, tajā skaitā bērnu un jauniešu, viedokli par diskrimināciju, pēc Labklājības ministrijas pasūtījuma 2022. gadā tika veikts pētījums “Sabiedriskās domas aptauja par sabiedrības izpratni par diskriminācijas aspektiem”. Pētījuma dati atklāj, ka bērni un jaunieši ar diskrimināciju visbiežāk saskaras mācību iestādēs, to norāda 74 % respondentu; 32 % atzīst, ka ar diskrimināciju saskaras publiskās vietās (uz ielas, parkā)⁴. Par lielākajiem šķēršļiem, ar kuriem saskaras cilvēki, kas vērsas pēc palīdzības diskriminācijas situācijās, bērni un jaunieši norāda nevēlēšanos runāt par diskrimināciju (46 %), bailes (45 %) un informācijas trūkumu par to, kur meklēt palīdzību (37 %).⁵

Pētījumu dati atklāj pozitīvu tendenci bērnu un jauniešu vidū attiecībā uz ziņošanu par diskriminācijas gadījumiem un savām iespējām personiski rīkoties, lai diskrimināciju mazinātu. Bērni un jaunieši ir sabiedrības riska grupa, kura visvairāk ir ziņojusi par savu diskriminācijas pieredzi (31 %).⁶

¹ Latvijas Republikas tiesībsarga 2022. gada ziņojums. 2023, 4. lpp. Pieejams: 2022gada_zinojums.cdr (tiesibsargs.lv)

² Ukrainas civiliedzīvotāji mācību gada noslēgumā varēs nekārtot valsts pārbaudes darbus. 14.02.2023. Pieejams: <https://www.izm.gov.lv/lv/jaunums/ukrainas-civiliedzivotaji-macibu-gada-nosleguma-vares-nekartot-valsts-parbaudes-darbus>

³ JAUNIEŠU LABBŪTĪBA BALTIJAS VALSTĪS: PĒTĪJUMA ZIŅOJUMS (LATVIJA). 2019, 36. lpp.

⁴ Sabiedriskās domas aptauja par sabiedrības izpratni par diskriminācijas aspektiem. 2022, 14. lpp.

⁵ Turpat, 26. lpp.

⁶ Turpat, 19. lpp.

2022. gada SKDS pētījums par Latvijas sabiedrības attieksmi pret dažādību, iekļaušanu un vienlīdzības principu iedzīvināšanu (Sabiedrības integrācijas fonda informatīvā kampaņa “Atvērtība ir vērtība”) apliecina, ka tieši jaunieši ir potenciāls, kas ar savu proaktīvo rīcību var iniciēt pozitīvas pārmaiņas cilvēktiesību uzlabošanā – jo jaunāki respondenti, jo biežāk tie norāda, ka var personiski daudz paveikt, lai mazinātu ikdienas diskrimināciju (36 %).⁷

Cilvēktiesību jautājumi ir nozīmīgi Latvijas izglītības politikas dienaskārtībā. **Latvijas cilvēktiesību izglītības politika atbilst ANO Ģenerālās asamblejas 2004. gadā pieņemtās Pasaules Cilvēktiesību izglītības programmas nostādņem**, kas pēctecīgi nosaka galvenos rīcības virzienus cilvēktiesību veicināšanai visās nozarēs – cilvēktiesību integrācija pamatizglītībā, vidējā izglītībā un augstākajā izglītībā; pedagogu, žurnālistu un citu jomā iesaistīto profesionāļu tālākizglītība u. c. Rīcības plānā aktualizētas tās zināšanas, prasmes un attieksmes, kas attīstāmas mācību procesā, lai tiktu īstenota līdzdalība cilvēktiesības atbalstošās aktivitātēs: **zināšanas** par cilvēktiesību principiem, cilvēktiesību aizsardzības mehānismiem un procedūrām u. c.; **prasme** identificēt cilvēktiesību problēmas un pārkāpumus, izprast to cēloņus un sekas; sadarboties un izstrādāt priekšlikumus politikas maiņai vai likumdošanas uzlabošanai; **attieksmes un rīcība**, kas apliecina cieņu pret savām un citu cilvēku tiesībām, izpratni par pienākumu aizsargāt cilvēktiesības, cieņu pret dažādību, diskriminācijas nepieļaušanu un solidaritāti ar tiem, kuru tiesības ir pārkāptas.⁸

Šobrīd (2020–2024) ANO Pasaules Cilvēktiesību izglītības programma paredz turpināt iepriekš noteikto mērķu īstenošanu, par prioritāti izvirzot **jauniešu pilsoniskās līdzdalības un iesaistes veicināšanu cilvēktiesību jomā**, lai dotu iespēju jauniešiem būt aktīviem pilsoņiem, kas atbalsta savu un citu cilvēku tiesību ievērošanu, cienīšanu un aizsardzību.⁹

Jauniešu pilsoniskās līdzdalības attīstīšana ir arī viens no virzieniem Latvijas izglītības saturā. Latvijas Izglītības attīstības pamatnostādnes 2021.–2027. gadam paredz, ka jānodrošina integrēta mācību satura pieeja, kas veicina izpratni par cilvēktiesībām, dzimumu līdztiesību, izpratni par miera un nevardarbības kultūru, par kultūras daudzveidību, tās nozīmi ilgtspējīgā attīstībā.¹⁰

Atbilstoši pamatnostādņēs plānotajam ar cilvēktiesībām saistītie jautājumi – tolerance, nediskriminācija, sabiedrības daudzveidība, dzimumu līdztiesība u. c. – ir integrēti **pamatizglītības un vispārējās vidējās izglītības mācību priekšmetu standartos un programmu paraugos. Pamatizglītības sociālās un pilsoniskās mācību jomas** sasniedzamie rezultāti nosaka, ka, beidzot 9. klasi, skolēni veido un uztur cieņpilnas attiecības ar dažādiem cilvēkiem; skaidro, kā cilvēku līdztiesības un vienlīdzības principu ievērošana veicina cilvēku savstarpējo attiecību veidošanu; pamato viedokli par cilvēktiesību fundamentālo lomu mūsdienu

⁷ Noslēgusies kampaņa “Atvērtība ir vērtība”; Latvijas sabiedrība kļuvusi iekļaujošāka. 11.11.2022. Pieejams: <https://www.sif.gov.lv/lv/jaunums/noslegusies-kampana-atvertiba-ir-vertiba-latvijas-sabiedriba-kluvusi-ieklausosaka>

⁸ WORLD PROGRAMME FOR HUMAN RIGHTS EDUCATION. FOURTH PHASE PLAN OF ACTION. p. 29–33. Pieejams: [OHCHR-OSGEY-UNESCO-World_Programme-for-Human-Rights-Education_Fourth-Phase.pdf](https://www.ohchr.org/documents/dhchr/id/1929566/PDF/G1929566.pdf?OpenElement)

⁹ Human Rights Council. Resolution adopted by the Human Rights Council on 26 September 2019, 42/7. Pieejams: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G19/295/66/PDF/G1929566.pdf?OpenElement>

¹⁰ MK rīkojums Nr. 436. par Izglītības attīstības pamatnostādņem 2021.–2027. gadam. 22.06.2021. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/324332-par-izglitibas-attistibas-pamatnostadnem-2021-2027-gadam>

tiesiskuma izpratnē; atpazīst cilvēktiesību pārkāpumus, lai sekmētu to novēršanu ikdienā.¹¹

Vispārējās vidējās izglītības posmā īpaši aktualizēta skolēnu darbība, īstenojot pilsoniskās līdzdalības praksi. Vispārējās vidējās izglītības sociālās un pilsoniskās mācību jomas sasniedzamie rezultāti nosaka, ka, beidzot 12. klasi, skolēni, izmantojot dažādus informācijas avotus par cilvēktiesību, vietējās kopienas tiesību un cilvēkdrošības jautājumiem, izstrādā rīcības plānu un īsteno daļu no tā sabiedrības izglītošanai un mūsdienu verdzības formu mazināšanai; izvērtē situācijas, kurās tiek apdraudēta kolektīvā drošība un veselība, cieņa un cilvēktiesības, piedāvā iespējamo draudu novēršanas risinājumus; izstrādā priekšlikumus pastāvošo normatīvo aktu (likumu, noteikumu u. c.) uzlabošanai un iesniedz tos atbildīgajām institūcijām (piemēram, pašvaldībai, Saeimai).¹²

Cilvēktiesību īstenošanu darbībā sekmē arī vidusskolas padziļinātajā kursā *Sociālās zinātnes II* paredzētā iespēja skolēniem īstenot pilsoniskās līdzdalības iniciatīvu. Šāda iespēja ir paredzēta arī, skolēniem izstrādājot projekta darbu kā apjomīgu mācību uzdevumu vidējās izglītības pakāpes noslēguma posmā.

Zināšanas par cilvēktiesībām, prasmes tās aizstāvēt, cieņpilni sadarboties un būt solidāram ar citiem cilvēkiem īpaši nozīmīgas kļūst situācijā, kad sabiedrība saskaras ar drošības draudiem. Tiesībsargs 2022. gada ziņojumā norāda, ka tikai izglītots cilvēks pats var aizstāvēt savas tiesības un nepieļaut to aizskaršanu.¹³ Jaunieši ir sabiedrības daļa, kas var iestāties par cilvēktiesību veicināšanu, izmantojot zināšanas un prasmes, kuras iegūtas skolā. Tāpēc tam, kā tiek organizēts cilvēktiesību mācību process skolā, ir būtiska nozīme, lai veidotu sabiedrību, kurā ikviens ievēro demokrātijā balstītas vērtības.

IAC īstenojamā projektā “Iecietības kultūras stiprināšana skolu vidē” veiktās izpētes dati par jauniešu attieksmi pret iecietību un diskrimināciju un izveidotā izpētes anketa var tikt izmantoti cilvēktiesību mācību procesa uzlabošanai skolās, lai identificētu jauniešu izpratni par cilvēktiesībām, noteiktu viņu intereses un izvēlētos pilsoniskās līdzdalības iniciatīvu virzienus cilvēktiesību situācijas uzlabošanai skolas vidē un plašākā sabiedrībā.

¹¹ MK Noteikumi Nr. 747 par valsts pamatizglītības standartu un pamatizglītības programmu paraugiem. 27.11.2018. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/303768-noteikumi-par-valsts-pamatizglitibas-standartu-un-pamatizglitibas-programmu-paraugiem>

¹² MK Noteikumi Nr. 416 par valsts vispārējās vidējās izglītības standartu un vispārējās vidējās izglītības programmu paraugiem. 03.09.2019. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/309597>

¹³ Latvijas Republikas tiesībsarga 2022. gada ziņojums. 2023, 4. lpp. Pieejams: 2022gada_zinojums.cdr (tiesibsargs.lv)

JAUNIEŠU ATTIEKSMES PRET IECIETĪBU UN DISKRIMINĀCIJU IZPĒTE

IZPĒTES METODIKAS RAKSTUROJUMS

Izpēti veica IAC projekta “Iecietības kultūras stiprināšana skolu vidē” eksperti sadarbībā ar projekta dalībsskolu komandām.

IZPĒTES MĒRĶIS

Izpētes mērķis ir sagatavot datus balstītu izpratni par cilvēktiesību kompetenci un iecietības kultūru skolās.

Izpētes secinājumi tālāk izmantoti mācību programmas izstrādē un kultūru tikšanos plānošanā.

IZPĒTES NORISE

- Sagatavots izpētes instruments – anketa “Jaunieši par cilvēktiesībām”.
- Projekta dalībsskolu instruēšana par datu aizsardzības jautājumiem un socioloģiski korektu anketēšanas nodrošināšanu.
- Skolēnu anketēšana desmit projekta dalībsskolās projektā iesaistīto pedagogu vadībā.
- Anketēšanas datu kopsavilkums un analīze.
- Izpētes rezultātu kopsavilkuma sagatavošana un publicēšana IAC tīmekļvietnē.

IZPĒTES NORISES LAIKS

- 2022. gada oktobris–novembris: izpētes instrumentārija (anketas) izstrāde.
- 2022. gada decembris – 2023. gada janvāris: izpēte (anketēšana desmit projekta skolās).
- 2023. gada februāris–augusts: izpētes datu analīze, izpētes rezultātu apkopošana un izpētes ziņojuma publikācijas sagatavošana.

IZPĒTES METODES

Izpētē izmantotas šādas datu analīzes un apstrādes metodes: dokumentu analīze, statistikas datu analīze un aptauja.

APTAUJAS ANKETAS RAKSTUROJUMS

Anketa tika sagatavota elektroniski, izmantojot platformu *VisiDati.lv*. Saite uz aptauju tika nosūtīta desmit projekta dalībsskolām 2022. gada 11. decembrī. Aptaujas anketu aizpildīja 633 jaunieši vecumā no 15 līdz 19 gadiem (9.–12. klase). Anketēšana notika projektā iesaistīto pedagogu vadībā desmit projekta dalībsskolās:

Aizkraukles novada vidusskola

Bauskas 2. vidusskola

Daugavpils Valstspilsētas vidusskola

Gulbenes novada vidusskola

Kuldīgas Centra vidusskola

Liepājas Raiņa 6. vidusskola

Rīgas 33. vidusskola

Ropažu vidusskola

Varakļānu vidusskola

Ventspils 4. vidusskola

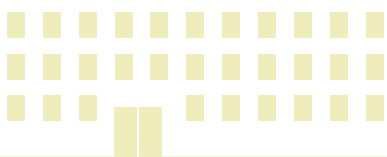
Paldies visiem projekta skolu pedagogiem, kas piedalījās aptaujas veikšanā!

Aptaujas anketā tika iekļauti trīspadsmit jautājumi. Pēc satura jautājumus nosacīti var iedalīt trīs grupās. Ievaddaļā iekļauts pašvērtējuma jautājums, kurā respondenti aicināti novērtēt savas zināšanas par cilvēktiesībām. Tāpat ievaddaļā respondenti tiek aicināti norādīt vārdu, ar kuru viņiem visvairāk asociējas jēdziens “cilvēktiesības”.

Otrajā grupā iekļauti kopumā septiņi jautājumi, kas atklāj respondentu zināšanas cilvēktiesību jomā. Piemēram, jautājums, kurā respondenti tiek aicināti novērtēt apgalvojumu par cilvēktiesībām patiesumu; jautājums par to, kādi starptautiskie dokumenti aizsargā cilvēktiesības; jautājums par to, kurās organizācijās/iestādēs var vērsties cilvēktiesību pārkāpuma gadījumā u. c. Šajā grupā pēc formas iekļauti slēgtie un daļēji slēgtie jautājumi.

Trešajā grupā iekļauti četri jautājumi, kas aicina respondentus izteikt viedokli par situācijām, kurās tiek pārkāptas cilvēktiesības, paust attieksmi par to, cik aktuāli jauniešiem ir cilvēktiesību jautājumi, un aicinājums piedāvāt savā pieredzē balstītus ieteikumus tām ar cilvēktiesībām un diskrimināciju saistītām tēmām, par kurām jaunieši vēlētos uzzināt vairāk. Šajā grupā pēc formas iekļauti slēgtie, daļēji slēgtie jautājumi un viens atvērtais jautājums.

Ar aptaujas anketu var iepazīties pielikumā 22. lpp. Aptauja izmantojama dažādiem mērķiem, piemēram, lai diagnosticētu skolēnu zināšanas un attieksmes, viņiem uzsākot cilvēktiesību apguvi; lai vērtētu apgūto mācību procesa laikā; lai plānotu starpkultūru vai cilvēktiesību aktivitātes u. c.

PROJEKTA "IECIETĪBAS KULTŪRAS STIPRINĀŠANA SKOLU VIDĒ" SKOLU JAUNIEŠU ANKETĒŠANAS REZULTĀTI

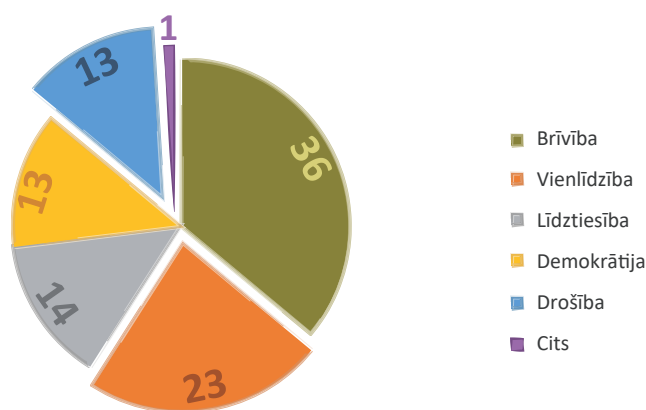
Aptaujā iekļauti trīspadsmit jautājumi, no kuriem vairums ir slēgtie vai daļēji slēgtie jautājumi. Jautājumi nosacīti iedalāmi vairākos blokos: 1. un 2. jautājums – temata ierosināšanai un pašvērtējumam; 3.–9. jautājums – zināšanu un izpratnes par cilvēktiesībām mērījums; 10.–13. jautājums – viedokļa un attieksmes noskaidrošanai.

Aptaujā piedalījās 633 jaunieši vecumā no 15 līdz 19 gadiem no desmit IAC projekta "Iecietības kultūras stiprināšana skolu vidē" dalībiskolām. Šajā nodaļā analizēti aptaujas rezultāti, kā arī pievienoti komentāri skolotājiem, kuros sniegts jautājuma saturisks skaidrojums un norādīti mācību procesā izmantojamie resursi par konkrēto jautājumu.

Aptaujas ievaddaļā tika noskaidrots, ar kuru no vārdiem – "vienlīdzība", "brīvība", "līdztiesība", "demokrātija" vai "drošība" – respondentiem visvairāk asociējas jēdziens "cilvēktiesības". Vairāk nekā trešdaļa (36 %) aptaujāto izvēlējušies vārdu "brīvība" (sk. 1. attēlu). Otrā biežāk minētā asociācija jēdzienam "cilvēktiesības" ir "vienlīdzība" (23 %). Trešais visvairāk izvēlētais vārds ir "līdztiesība" (14 %). Vārdus "demokrātija" un "drošība" atzīmējusi neliela respondentu daļa (13 %). Citu atbildi izvēlējušies sniegt 1 % aptaujāto, norādot vārdus "dzīvība" un "tiesības".

1. attēls

Ar kādu vārdu tev visvairāk asociējas jēdziens "cilvēktiesības"? (%)

Komentārs

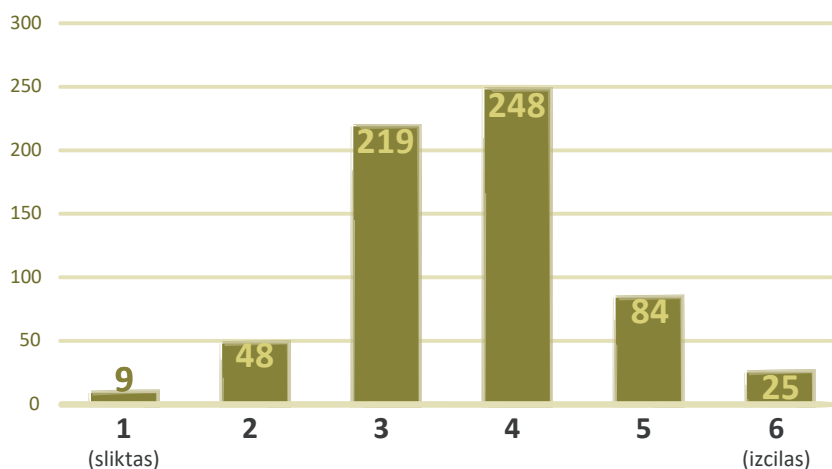
Cilvēktiesības – tiesību nozare, kas nosaka cilvēkam piemītošo un nepieciešamo vērtību minimumu un tā aizsardzību attiecībās ar valsti un citiem cilvēkiem. (I. Ziemele)

Aptaujāto asociācijas visvairāk saistītas ar pilsoniskās un politiskās tiesības būtiski raksturojošiem vārdiem "brīvība" un "vienlīdzība". Izvēlēta asociācija "vienlīdzība" saistāma ar diskriminācijas aizliegumu, kas paredz cilvēku vienlīdzību un aizliegumu ierobežot tiesības kādas pazīmes dēļ. Savukārt asociācija "brīvība" saistāma ar tiesībām būt brīvam, vārda, uzskatu brīvību, pārvietošanās brīvību u. c.

Respondenti tika aicināti novērtēt savas zināšanas par cilvēktiesībām skalā no 1 līdz 6, kur 1 – sliktas zināšanas un 6 – izcilas zināšanas. Vidējais savu zināšanu pašnovērtējums ir 3,67 punkti no 6 punktiem Visbiežāk minētais pašvērtējums ir 4, to izvēlējušies 248 respondenti jeb 39 % no aptaujātajiem (sk. 2. attēlu). Kopumā virs vidējā vērtējuma (4–6 punkti) sevi novērtējuši 357 respondenti jeb 56 % aptaujas dalībnieku. Jāatzīmē, ka šis rādītājs neatspoguļo objektīvo respondentu zināšanu līmeni, bet gan attēlo jauniešu pašuztveri par savu kompetenci cilvēktiesību jomā.

2. attēls

Kā tu vērtē savas zināšanas par cilvēktiesībām? (skaits)

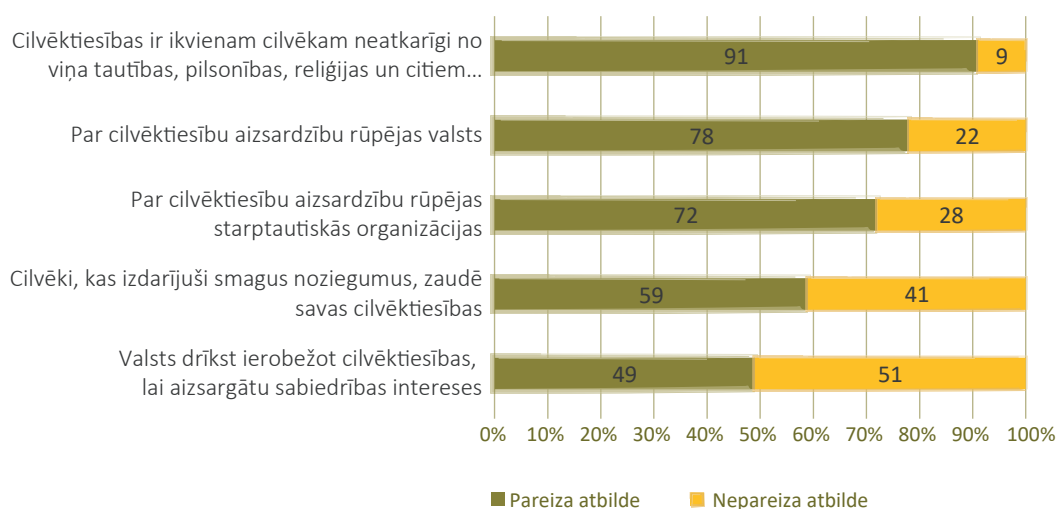

Pēc ievaddaļas jautājumiem aptaujā iekļauti zināšanu un izpratnes jautājumi. Respondenti tika aicināti novērtēt piecu apgalvojumu par cilvēktiesībām patiesumu (sk. 3. attēlu). Visvairāk pareizu atbilžu (91 %) sniegts, izvērtējot apgalvojumu, ka cilvēktiesības ir ikvienam cilvēkam neatkarīgi no viņa tautības, pilsonības, reliģijas vai citiem faktoriem. Nedaudz mazāk ir bijis respondentu, kuri ir pārliecināti, ka par cilvēktiesību aizsardzību rūpējas valsts (78 %) un starptautiskās organizācijas (72 %). Vismazākā pareizo izvēļu proporcija ir par apgalvojumiem, kuri atspoguļo to, ka cilvēktiesības nav absolūtas un zināmos apstākļos tās var tikt ierobežotas. Valsts drīkst ierobežot cilvēktiesības, lai aizsargātu sabiedrības intereses; pareizu atbildi par šo apgalvojumu sniegusi puse aptaujāto skolēnu (49 %). Savukārt 59 % jauniešu pareizi atzīmējuši, ka smagus noziegumus izdarījuši cilvēki tomēr savas cilvēktiesības nezaudē.

3. attēls

Novērtē doto apgalvojumu patiesumu!

(pareizo un nepareizo atbilžu īpatsvars %)

Komentārs

Cilvēktiesības ir pamattiesības un pamatbrīvības, kuras izmantot ir tiesīgi visi cilvēki neatkarīgi no valstspiederības, dzimuma, tautības vai etniskās izcelsmes, ādas krāsas, reliģijas, seksuālās orientācijas, valodas vai citiem faktoriem.

Par cilvēktiesību aizsardzību rūpējas valsts. Cilvēktiesību aizsardzība ir noteikta starptautiskos un nacionālos likumos.

Eiropas Padome rūpējas par cilvēktiesību un tiesiskuma ievērošanu un aizsardzību. Eiropas Cilvēktiesību tiesa (Eiropas Padomes iestāde) ir starptautiskā tiesa, kas izskata sūdzības par Eiropas Cilvēktiesību konvencijas pārkāpumiem. ANO nozīmīgākā cilvēktiesību struktūra ir ANO Cilvēktiesību padome.

Cilvēktiesības aizsargā ikvienu cilvēku. Cilvēktiesības nav absolūtas, un nepieciešamības gadījumā tās var ierobežot visas sabiedrības labā vai lai aizsargātu citu personu tiesības un brīvības.

Satversmes 116. pants nosaka: "Personas tiesības, kas noteiktas Satversmes deviņdesmit sestajā, deviņdesmit septītajā, deviņdesmit astotajā, simtajā, simt otrajā, simt trešajā, simt sestajā un simt astotajā pantā, var ierobežot likumā paredzētajos gadījumos, lai aizsargātu citu cilvēku tiesības, demokrātisko valsts iekārtu, sabiedrības drošību, labklājību un tikumību. Uz šajā pantā minēto nosacījumu pamata var ierobežot arī reliģiskās pārliecības paušanu."¹⁴

Cilvēki, kas izdarījuši smagus noziegumus, cilvēktiesības nezaudē. Tās var tikt ierobežotas. Ja ir izdarīts noziegums un cilvēks ir nonācis cietumā, viņa cilvēktiesības uz personas brīvību un neaizskaramību pamatoti tiek ierobežotas. Tā ir daļa no soda. Taču arī cietumā nevienu nedrīkst spīdzināt.¹⁵

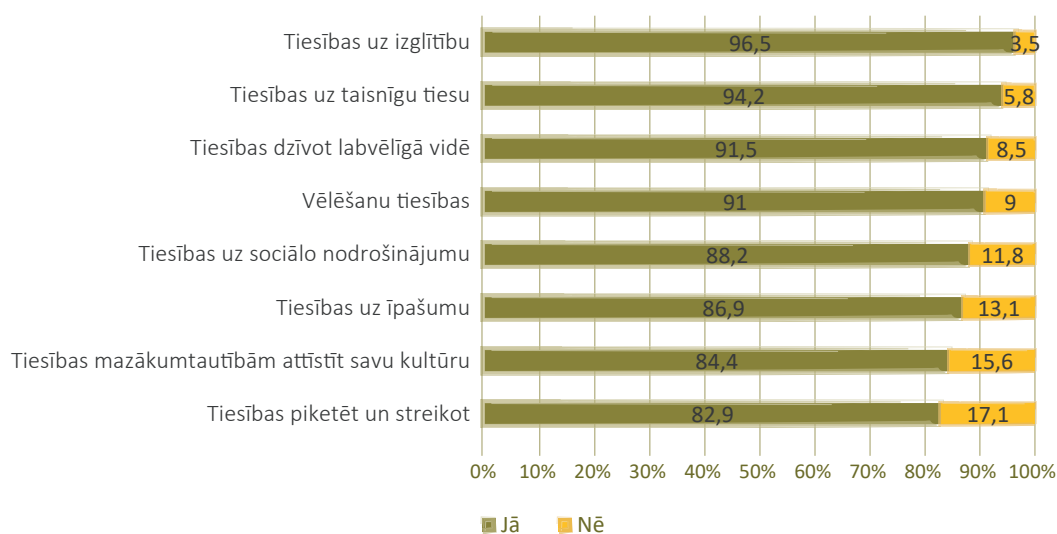
¹⁴ LR Satversme, 116. pants

¹⁵ Ko būtu svarīgi zināt par cilvēktiesībām. Pieejams: <https://www.cilvektiesibugids.lv/lv/temas/kas-ir-cilvektiesibas/ko-butu-svarigi-zinat-par-cilvektiesibam>

Nākamajā jautājumā tika noskaidrota jauniešu izpratne par dažādiem cilvēktiesību veidiem (sk. 4. attēlu). Visi astoņi nosauktie tiesību veidi ir cilvēktiesības. Vairāk nekā 90 % respondentu ir pārliecināti, ka tiesības uz izglītību un taisnīgu tiesu, tiesības dzīvot labvēlīgā vidē un vēlēšanu tiesības ir cilvēktiesības. Salīdzinoši mazāka ir jauniešu izpratne par to, ka arī tiesības uz sociālo nodrošinājumu, tiesības uz īpašumu un tiesības mazākumtautībām attīstīt savu kultūru attiecas uz cilvēktiesību jomu. Gandrīz piektā daļa respondentu (17 %) tiesības piketēt un streikot tomēr nepieskaita cilvēktiesību jomai.

4. attēls

Vai šīs ir cilvēktiesības? (%)

Komentārs

Cilvēktiesības galvenokārt iedala divās grupās:

Pilsoniskās un politiskās tiesības. Pilsoniskās un politiskās tiesības galvenokārt uzsver valsts pienākumu neiejaukties un respektēt cilvēka kā personības un sabiedrības locekļa brīvības. Pamatā tās nodrošina, ka cilvēks var brīvi dzīvot sabiedrībā un piedalīties sabiedrības dzīvē. Pie šīs grupas pieder tiesības uz dzīvību, tiesības uz personas neaizskaramību, vienlīdzība likuma priekšā, tiesības uz brīvību, tiesības uz taisnīgu tiesu, vārda brīvība, reliģijas brīvība, tiesības uz īpašumu, politiskās tiesības u. c.

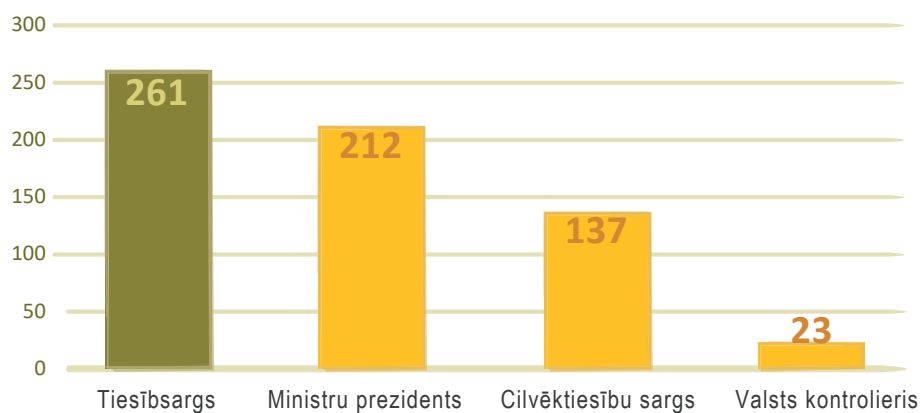
Ekonomiskās, sociālās un kultūras tiesības. Ekonomiskās, sociālās un kultūras tiesības nozīmē, ka ikvienai personai tiek nodrošināti apstākļi, kuros tā spēj apmierināt savas ekonomiskās, sociālās un kultūras pamatvajadzības. Tās ir saistītas ar cilvēku labklājību. Pie šīs grupas pieder tiesības uz darbu, tiesības uz sociālo nodrošinājumu, tiesības uz izglītību, kultūras tiesības, tiesības dzīvot labvēlīgā vidē u. c.

Uz jautājumu, kā Latvijā sauc amatpersonu, kuras galvenais pienākums ir rūpēties par cilvēktiesību aizsardzību, pareizu atbildi, ka tas ir tiesībsargs, sniedzis 261 skolēns jeb 41 % no visiem respondentiem (sk. 5. attēlu).

5. attēls

Kā Latvijā sauc amatpersonu, kuras galvenais pienākums ir rūpēties par cilvēktiesību aizsardzību?

(skaits, bāze 633 respondenti)

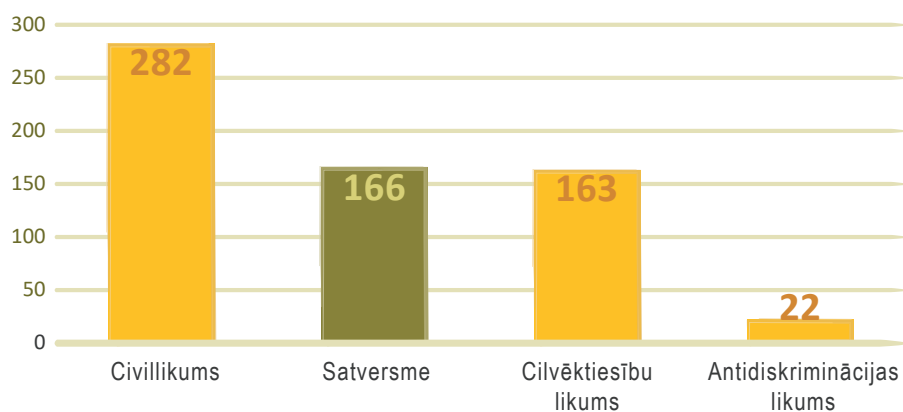

166 jaunieši jeb 26,2 % no respondentiem pareizi atbildējuši, ka galvenais likums, ar kuru Latvijā tiek aizsargātas cilvēktiesības, ir Satversme (sk. 6. attēlu).

6. attēls

Kā Latvijā sauc galveno likumu, kurā noteikta cilvēktiesību aizsardzība?

(skaits, bāze 633 respondenti)

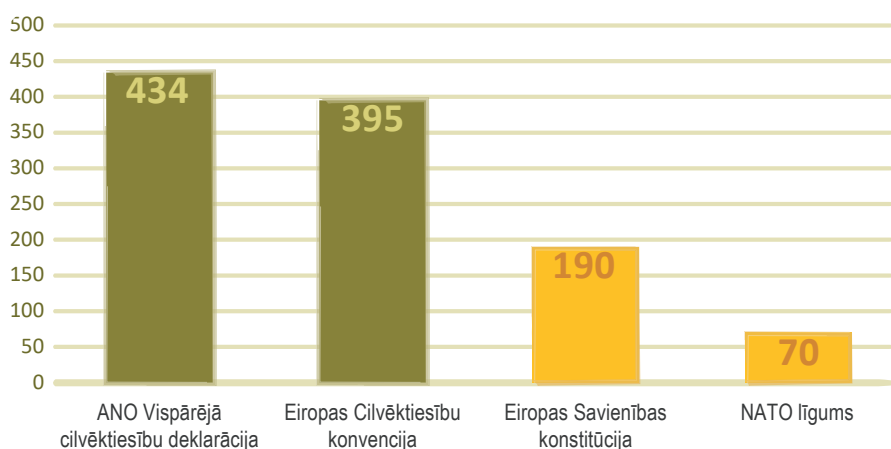

Ievērojami ziņošāki jaunieši ir bijuši par starptautiskajiem dokumentiem, kuri aizsargā cilvēktiesības. 434 skolēni jeb 68,6 % aptaujāto zina, ka cilvēktiesību aizsardzība noteikta ar ANO Vispārējo cilvēktiesību deklarāciju, un 395 respondenti jeb 62,1 % no aptaujātajiem pareizi izvēlējušies arī Eiropas Cilvēktiesību konvenciju (sk. 7. attēlu).

7. attēls

Kādi starptautiskie dokumenti aizsargā cilvēktiesības?

(skaits, bāze 633 respondenti)

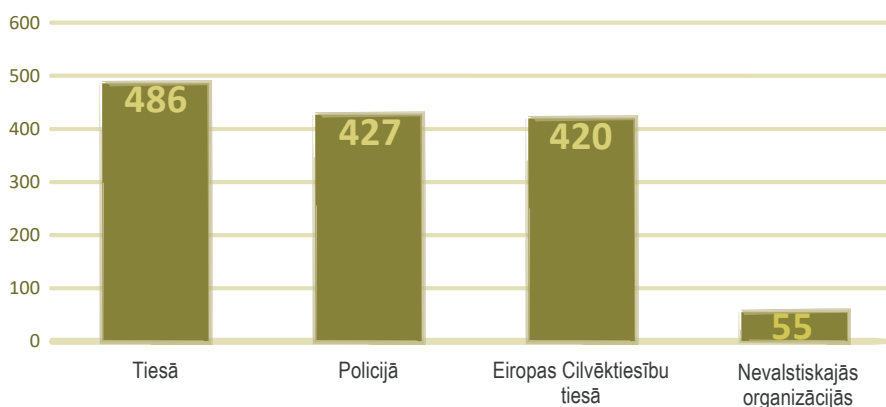

Īpašas uzmanības vērts ir jautājums, kurās organizācijās un iestādēs var vērsties, ja ir pārkāptas cilvēktiesības. Šis jautājums atspoguļo respondentu izpratni par praktisku rīcību cilvēktiesību aizskāruma gadījumā (sk. 8. attēlu). 486 jeb 77 % jauniešu zina, ka iespējams vērsties tiesā, 427 jeb 67 % izprot, ka var griezties pēc palīdzības policijā, un 420 jeb 66 % skolēnu saprot, ka var iesniegt sūdzību Eiropas Cilvēktiesību tiesā. Savukārt nevalstiskās organizācijas kā vietu, kur vērsties cilvēktiesību aizskāruma gadījumā, apzinās tikai 55 jeb 8,7 % no respondentiem.

8. attēls

Kurās organizācijās/iestādēs var vērsties, ja pārkāptas cilvēktiesības?

(skaits, bāze 633 respondenti)

Komentārs

Amatpersonas, kuras galvenais pienākums ir rūpēties par to, lai Latvijā tiktu ievērotas cilvēktiesības un lai valsts pārvalde un pašvaldības ievērotu labas pārvaldības principu, ir tiesībsargs.

Cilvēka pamattiesības ir iekļautas LR Satversmes VIII nodaļā "Cilvēka pamattiesības".

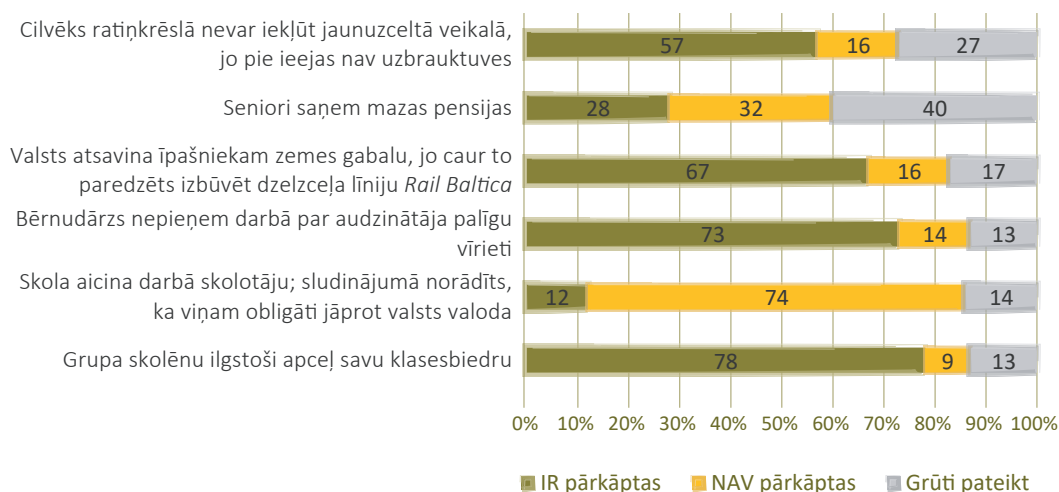
Nozīmīgākie starptautiskie cilvēktiesību avoti ir ANO Vispārējā cilvēktiesību deklarācija, kas tika pieņemta 1948. gadā; Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija jeb Eiropas Cilvēktiesību konvencija, kas stājās spēkā 1953. gadā, u. c.

Cilvēktiesību pārkāpumu gadījumos var vērsties pie tiesībsarga, tiesā, policijā, Eiropas Cilvēktiesību tiesā u. c. Var saņemt arī konsultācijas atbilstošas jomas nevalstiskajās organizācijās, piemēram, resursu centrā sievietēm “Marta”; Latvijas Cilvēku ar īpašām vajadzībām sadarbības organizācijā SUSTENTO; resursu centrā cilvēkiem ar garīgiem traucējumiem ZELDA; vērsties pie kustības “Gribu palīdzēt bēgļiem” aktīvistiem u. c.

Anketas 9. jautājumā respondentiem tika piedāvāts izvērtēt dažādas dzīves situācijas un noteikt, vai tajās saskatāms cilvēktiesību aizskārums (sk. 9. attēlu). Vislielākā pārliecība par cilvēktiesību aizskārumu respondentiem bijusi, vērtējot gadījumu par klasesbiedra apcelšanu (78 %) un situāciju, kad bērnudārzā atteikts audzinātāja palīga darbs vīrietim (73 %). Tāpat ap-
taujātie samērā droši teikuši, ka valsts valodas zināšanu prasība pedagogam nav cilvēktiesību pārkāpums (74 %). Vislielākais atbildes “grūti pateikt” īpatsvars vērojams jautājumā par mazām pensijām senioriem (40 %), kā arī jautājumā par cilvēka ratiņkrēslā iekļūšanas iespējām veikalā (27 %). Jāatzīmē, ka šajā jautājumu blokā ne visās situācijās ir viennozīmīgi nosakāms, ir vai nav noticis cilvēktiesību pārkāpums. Atzinumu par to var sniegt tikai tiesa vai cita kompetenta iestāde, izvērtējot situāciju kompleksi. Tomēr skolēnu atbildes parāda, par kādām tēmām klasē būtu nepieciešamas padziļinātas diskusijas. Piemēram, jautājumos par to, kad valsts drīkst atsavināt īpašniekam zemi vai ēkas, par to, kad cilvēktiesību apsvērumi tiek vērtēti sociālā nodrošinājuma jomā un tml.

9. attēls

Vai šajās situācijās, tavuprāt, ir pārkāptas cilvēktiesības? (%)

Komentārs

Resursi situāciju analīzei par cilvēktiesību pārkāpumiem ir pieejami tiesībsarga gada ziņojumos tiesībsarga tīmekļvietnē¹⁶, Eiropas platformā izglītošanai par cilvēktiesībām “Cilvēktiesību gids”¹⁷ u. c.

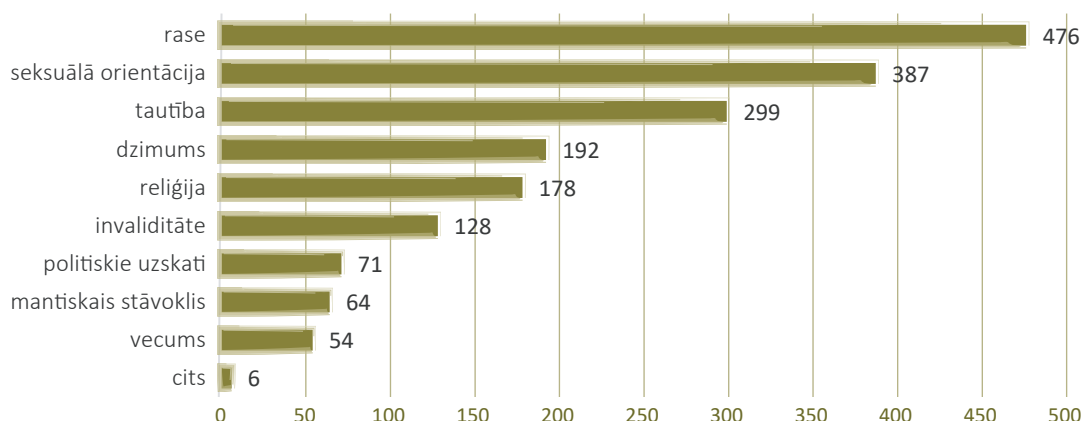
¹⁶ LR tiesībsargs. Gada ziņojumi. Pieejams: <https://www.tiesibsargs.lv/par-mums/gada-zinojumi/>

¹⁷ Cilvēktiesību gids. Tēma: diskriminācija. Pieejams: <https://www.cilvektiesibugids.lv/lv/temas/diskriminacija>

Noslēdzošais jautājumu bloks tika veltīts respondentu viedokļu un attieksmju izzināšanai par jautājumiem, kas saistīti ar cilvēktiesībām un diskrimināciju. Jautājumā par pazīmēm, uz kuru pamata biežāk notiek diskriminācija, respondentiem bija jāatzīmē trīs no tām. Visbiežāk izvēlēta pazīme bijusi rase, to atzīmējuši 75 % no visiem respondentiem; otra biežāk nosauktā pazīme bijusi seksuālā orientācija, to atzīmējis 61 % no aptaujātajiem (sk.10. attēlu). Salīdzinoši vismazāk izvēlētas pazīmes ir vecums, mantiskā situācija un politiskie uzskati. Jāatzīmē, ka šis jautājums nenorāda uz objektīvo situāciju saistībā ar cilvēktiesību pārkāpumiem, bet gan mēra subjektīvo problēmas uztveri, ko savukārt ietekmē respondenta demogrāfiskais profils, personīgā pieredze, informatīvā telpa, kuru viņš lieto, un citi apstākļi.

10. attēls

Diskriminācija ir cilvēka vai cilvēku grupas apspiešana, tiesību ierobežošana vai nevienlīdzīga attieksme. Kuru pazīmju dēļ, tavuprāt, diskriminācija notiek visbiežāk? (Atzīmē trīs izvēles!) (skaits, bāze 633 respondenti)

Komentārs

2022. gadā tiesībsarga birojs ir saņēmis 73 iesniegumus par dažādiem diskriminācijas aspektiem.¹⁸ Iedzīvotāji norādījuši uz iespējamu diskrimināciju vai nepamatoti nevienlīdzīgu attieksmi saistībā ar dzimumu, vecumu, invaliditāti un veselības stāvokli.

Labklājības ministrijas pasūtītā Sabiedriskās domas aptaujā par sabiedrības izpratni par diskriminācijas aspektiem (2022) konstatēts, ka 40 % iedzīvotāju ir paši saskārušies ar diskrimināciju, savukārt 41 % diskrimināciju ir novērojuši savu draugu un paziņu vidū. Biežākais diskriminējošas attieksmes pamats bijis cilvēka vecums, politiskā pārliecība, sociālais stāvoklis un fiziskais ārējais izskats¹⁹.

Jautājumā par to, kā vislabāk var palielināt jauniešu izpratni par cilvēktiesību un diskriminācijas jautājumiem, respondentiem bija iespējams izvēlēties vairākas atbildes. Analizējot sniegtās atbildes, redzams, ka primāri ir izvēlētas tās aktivitātes, kas tieši saistītas ar izglītības

¹⁸ Latvijas Republikas tiesībsarga 2022. gada ziņojums. Pieejams: 2022gada_zinojums.cdr (tiesibsargs.lv)

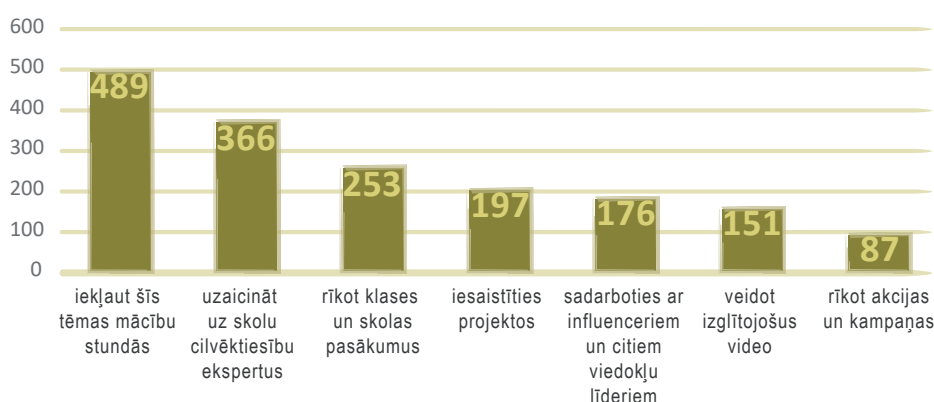
¹⁹ Sabiedriskās domas aptauja par sabiedrības izpratni par diskriminācijas aspektiem. Pieejams: Sabiedriskās domas aptauja par sabiedrības izpratni par diskriminācijas aspektiem (28.12.2022.) | Labklājības ministrija (lm.gov.lv)

procesu skolā (1108 atbildes). Lielāko atbalstu (489 atbildes) saņēma ideja par cilvēktiesību tēmu iekļaušanu mācību stundās (sk. 11. attēlu). Kā otra biežāk minētā izvēle norādīta viesu – cilvēktiesību ekspertu – uzaicināšana uz skolu (366 atbildes). Trešā biežāk minētā izvēle – rīkot klases un skolas pasākumus (253 atbildes). Pārējās izvēles, kas nav tieši saistītas ar mācību procesu skolā (tomēr arī šīs aktivitātes iespējams integrēt mācību procesā skolā), ir norādījis mazāks respondentu skaits (611 atbildes). Iesaistīšanos projektos norādījuši 197 respondenti, sadarbošanos ar influenceriem un citiem viedokļu līderiem – 176, izglītojošu video veidošanu – 151, akciju un kampaņu rīkošanu – 87 skolēni.

11. attēls

Kā vislabāk palielināt jauniešu izpratni par cilvēktiesībām un diskrimināciju? (Atzīmē trīs izvēles!)

(skaits, bāze 633 respondenti)

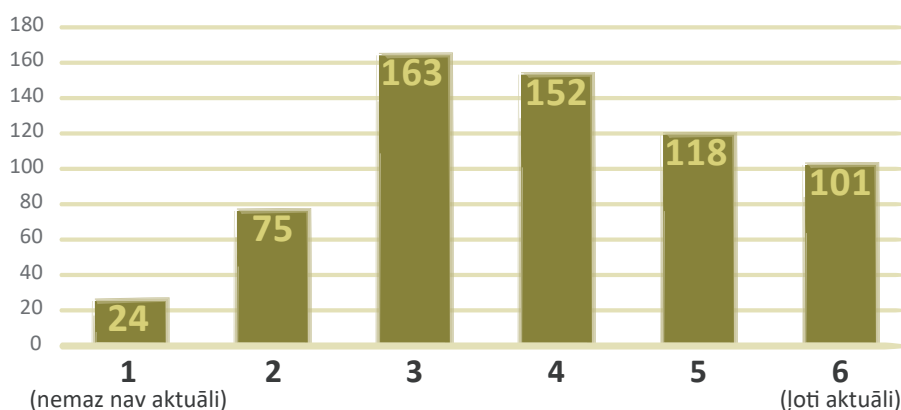

Respondenti tika aicināti novērtēt, cik aktuāli jauniešiem ir jautājumi par cilvēktiesībām un diskrimināciju, skalā no 1 līdz 6, kur 1 – nemaz nav aktuāli un 6 – ļoti aktuāli. Vidējais cilvēktiesību un diskriminācijas jautājumu aktualitātes vērtējums ir 3,9 punkti no 6 punktiem (sk. 12. attēlu). Vairāk nekā puse respondentu jeb 59 % uzskata, ka jautājumi par cilvēktiesībām un diskrimināciju jauniešiem ir aktuāli.

12. attēls

Cik aktuāli, tavuprāt, jauniešiem ir jautājumi par cilvēktiesībām un diskrimināciju?

(skaits, bāze 633 respondenti)

Lai izzinātu jauniešu intereses cilvēktiesību jomā, anketā tika iekļauts atvērtais jautājums – par kādām tēmām saistībā ar cilvēktiesībām un diskrimināciju respondenti vēlētos uzzināt vairāk.

Dominējošā jauniešu interese ir saistīta ar jautājumiem **par cilvēktiesību pārkāpumiem un diskrimināciju**. Jaunieši norāda, ka vēlētos vairāk uzzināt par diskriminācijas vēsturi, izpausmēm citās valstīs un par tās cēloņiem. Vairākās atbildēs nosaukta tēma par stereotipiem un to veidošanās cēloņiem. Respondenti minējuši sabiedrības grupas, par kuru tiesību ierobežošanu vēlas gūt detalizētāku informāciju. Diskriminētās grupas, kas atzīmētas visbiežāk, ir citu tautību, rasu cilvēki, cilvēki ar invaliditāti, ar dažādu seksuālo orientāciju, reliģisko pārliecību. Vairāki aptaujātie norāda, ka vēlas gūt plašāku informāciju par diskrimināciju darba vidē un dzimumu diskrimināciju. Respondentu atbildes aktualizē diskrimināciju skolas vidē, vairāki jaunieši atzīmē, ka grib izprast, kā mazināt apcelšanu un aizskaršanu vienaudžu vidū. Līdzās tam izskan arī vēlme uzzināt, kā diskriminācijas gadījumus regulē likumdošana, kādi sodi ir paredzēti par tiesību aizskārumu, kur var vērsties pēc palīdzības un kāda ir valsts iestāžu rīcība, lai mazinātu cilvēktiesību pārkāpumus.

Ieskats dažās respondentu atbildēs

- *Vēlētos uzzināt cilvēku stāstus, kuri ir izjutuši diskrimināciju un griezušies pēc palīdzības, un kā tas ir izdevies vai neizdevies.*
- *Kā aizsākās diskriminācija un kā valsts to apkaro?*
- *Detalizētāk pārrunāt vēsturi un mūsdienu informāciju par cilvēku grupām, kuras tiek diskriminētas.*
- *Kā valsts iestādes cīnās pret diskrimināciju?*
- *Kā iekļauties sabiedrībā un kā izveidot sabiedrību, kura būtu brīva no diskriminācijas?*
- *Kādi ir iemesli cilvēku diskriminācijai un kā panākt, lai cilvēktiesības netiktu pārkāptas?*
- *Par dzimuma diskrimināciju, kāpēc bieži uzskata, ka vīrieši ir pārāki par sievietēm un tikai viņi ir piemēroti dažiem darbiem.*
- *Kāpēc rodas stereotipi?*
- *Apcelšana jauniešu un bērnu vidū, sekas un likumi par to.*
- *Kā varētu novērst diskrimināciju skolā?*
- *Par seksismu.*
- *Par rasismu.*
- *Kādās cilvēku sabiedrības grupās tiek visvairāk pārkāptas cilvēktiesības?*
- *Par diskrimināciju darba tirgū.*
- *Kāpēc diskriminācija joprojām pastāv?*
- *Kāpēc ļoti bieži tiek pārkāptas cilvēktiesības?*

Otrs plašākais respondentus interesējošu tēmu loks ir saistīts ar jautājumiem **par atsevišķu cilvēktiesību būtību**. Tēmas, kuras jaunieši norādījuši, ir cilvēktiesību būtība, ar cilvēktiesībām saistīta likumdošana, cilvēktiesības Satversmē, cilvēktiesību ierobežošanas nosacījumi, bērnu tiesības, sieviešu tiesības, informācija par Stambulas konvenciju. Cilvēktiesības, kuras atzīmētas vairākās atbildēs, ir vārda brīvība, reliģijas, politisko uzskatu brīvība, ekonomiskās tiesības, mazākumtautību tiesības.

Ieskats dažās respondentu atbildēs

- *Vēlētos vairāk uzzināt par to, kādas tieši ir cilvēktiesības.*
- *Kopumā par visu cilvēktiesību tēmu, jo par to zinu salīdzinoši maz.*
- *Ko cilvēks nedrīkst darīt, ja viņam ir cilvēktiesības.*
- *Iebraukušo cilvēku cilvēktiesības.*
- *Par citu tautu cilvēku tiesībām, par citas orientācijas cilvēku tiesībām.*
- *Kāpēc liekas, ka bērniem ir mazāk cilvēktiesību?*
- *Vecāku un bērnu tiesības.*
- *Vārda brīvība (saka, ka mums ir vārda brīvība, bet cancel jeb atcelšanas kultūra liecina par ko citu).*
- *Kādi likumi cilvēkam jāzina, lai varētu sevi aizsargāt?*

Vairākās atbildēs minēta tematika, kas saistīta ar **cilvēktiesību praksi un situāciju citur pasaulē**. Aptaujātie jaunieši norāda, ka viņus interesē cilvēktiesību ievērošana citās valstīs; tas, kā citās valstīs tiek aizsargātas dažādas sabiedrības grupas; kā darbojas starptautiskie kara tribunāli u. c.

Ieskats dažās respondentu atbildēs

- *Ko dažādas valstis dara, lai mazinātu diskrimināciju?*
- *Izpētīt citu valstu cilvēktiesību likumus un salīdzināt tos ar Latvijas likumiem.*
- *Vai visās valstīs ir vienādas cilvēktiesības?*
- *Par valstīm, kurās cilvēktiesības tiek pārkāptas, uzzināt, kāpēc tas notiek.*

Vairākas respondentu sniegtās atbildes ne tikai apliecina interesi par cilvēktiesībām, bet arī pauž vēlmi pašiem **iesaistīties cilvēktiesību situācijas uzlabošanā**. Jauniešu atbildēs izskan arī vērtējums par to, kāpēc viņiem ir nozīmīgi zināt cilvēktiesības.

Daži atbilžu piemēri

- *Gribu uzzināt, kā var cīnīties pret cilvēktiesību pārkāpumu.*
- *Kādos cilvēktiesību aizstāvēšanas projektos ir iespējams piedalīties?*
- *Par šīm tēmām zināt ir ļoti svarīgi jau no agra vecuma, jo diskriminācija un cilvēka izstumšana dažādu faktoru dēļ bieži vien sākas jau sākumskolā.*
- *Domāju, ka zinu jau diezgan daudz, jo pats ļoti vēroju šo tematu.*

SECINĀJUMI UN IETEIKUMI

- Skolēnu subjektīvā uztvere par savu kompetenci cilvēktiesību jomā ir salīdzinoši augsta – 3,67 punkti no 6. Šis rādītājs nesniedz reālo skolēnu zināšanu novērtējumu, tomēr apliecina, ka vairums skolēnu mācību stundās, publiskajā telpā, ģimenes un draugu lokā vai citās situācijās ar cilvēktiesību tematiku ir saskārušies un jūtas informēti. Jauniešu kompetenci ilustrē arī zināšanu pārbaudes jautājumi (3.–10. jaut.), kuros vairums sniegto atbilžu ir bijušas pareizas.
- Skolēni ir zinoši jautājumos par cilvēktiesību universālo raksturu, kā arī apzinās, ka cilvēktiesību aizsardzība ir valsts un starptautisko organizāciju kompetencē (3. jautājums). Salīdzinoši mazāka pareizo atbilžu proporcija ir atbildēs uz jautājumiem, kuros atklājas, ka cilvēktiesības nav absolūtas un noteiktos apstākļos tās var tikt ierobežotas. Tas norāda, ka skolās uzmanība jāpievērš tēmām par cilvēktiesību robežām, kā arī par indivīda un valsts interešu sabalansēšanas mehānismiem.
- Izpēte liecina, ka skolēni ir salīdzinoši labi informēti par tādām cilvēktiesībām kā tiesības uz izglītību, taisnīgu tiesu, labvēlīgu vidi un vēlēšanu tiesībām. Salīdzinoši mazāka ir bijusi izpratne par ekonomisko, sociālo, darba un kultūras tiesību saikni ar cilvēktiesībām. Ņemot vērā, ka tieši šo tiesību īstenošana ir primāri saistīta ar skolēnu ikdienas dzīvi un karjeru, skolās ieteicams šīm jomām pievērst lielāku uzmanību.
- Cilvēktiesību aizskāruma gadījumus jaunieši vislabāk atpazīnuši situācijās, kas saistītas ar viņiem tuvu vidi, – izglītību (vienaudžu apcelšana, cilvēktiesību aspekti, pieņemot darbā izglītības iestāžu personālu u. c.). Mazāka pārliedzība un lielāks “grūti pateikt” atbilžu īpatsvars saistīts ar situācijām par cilvēku ar īpašām vajadzībām un senioru tiesībām, kā arī par gadījumiem, kad valsts īstenojusi savas tiesības uz īpašuma atsavināšanu sabiedrības vajadzībām. Šo jomu izpratnei būtu mērķtiecīgi klasēs analizēt atbilstošas tiesību normas un kāzus. Piemēram, pētīt likuma normas un tiesu praksi saistībā ar īpašumu atsavināšanu Nacionālās bibliotēkas vai *Rail Baltica* būvniecībai.
- Izpētē konstatēts, ka rase un seksuālā orientācija ir pazīmes, kuru dēļ, pēc skolēnu domām, cilvēki visbiežāk ir pakļauti diskriminācijai. Daudz mazākā mērā skolēni sliecas domāt, ka par pamatu diskriminējošai vai nevienlīdzīgai attieksmei var kļūt vecums, mantiskā situācija un politiskie uzskati. Šo jautājumu padziļinātai izpētei klasē var tikt pētīti tiesībsarga biroja gada pārskati, sūdzību statistika un atzinumi, kā arī meklētas atbildes uz jautājumiem, kādā mērā oficiāli iesniegto sūdzību skaits atspoguļo objektīvo realitāti, kādi faktori veicina un kādi kavē cilvēku vēlmi diskriminācijas gadījumā vērsties pēc palīdzības institūcijās, kā mūsu personīgā pieredze un sociāldemogrāfiskie faktori ietekmē to, kā redzam un vērtējam kādu problēmu vai parādību.

- Mācību saturā cilvēktiesību jautājumi ir iekļauti mācību priekšmetu standartos un programmu paraugos, skolā šie jautājumi tiek apgūti galvenokārt mācību stundās. Arī jauniešu vērtējumā tieši mācību aktivitātes skolas vidē – mācību stundas, jomas ekspertu pieaicināšana, klases un skolas audzināšanas pasākumi – var būt efektīvi veidi, kā paaugstināt cilvēktiesību kompetenci. Skolā ieteicams atbilstoši apgūstamajam saturam vairāk pieaicināt ārējos cilvēktiesību jomas ekspertus, piemēram, tiesībsargājošo institūciju pārstāvjus, cilvēktiesību jomas NVO aktīvistus u. c.
- Mācību procesā iekļaujami saturs jautājumi par cilvēktiesību būtību, likumdošanu, par cilvēktiesību pārkāpumiem saistībā ar aktuālajām norisēm sabiedrībā. Akcentējama diskriminācijas tematika – diskriminācijas cēloņi, sekas, izpausmes, padziļināta atsevišķu diskriminācijas veidu analīze. Vecāko klašu skolēniem iespējams analizēt tiesas spriedumus diskriminācijas lietās, tiesībsarga gada ziņojumus.
- Skolu vidē nozīmīga ir mobinga (apcelšanas) problemātika. Par to liecina arī Starptautiskās skolēnu kompetences vērtēšanas programmas OECD PISA 2018. gada pētījums, kurā konstatēts, ka Latvijā 35 % skolēnu ir pakļauti pāridarījumiem²⁰. Tāpēc jautājumiem par aizskaršanas novēršanu jārod plašāka vieta skolu izglītībā cilvēktiesību jomā. Klases audzinātāja stundas paver iespēju risināt konkrētas vienaudžu aizskaršanas situācijas un meklēt risinājumus pozitīvu savstarpēju attiecību veicināšanai. Mācību stundās skolēnus var aicināt piedalīties simulācijas spēlēs, analizēt mobinga piemērus literāros darbos un vērtēt reālu mobinga situāciju pieredzi, kuru apraksta jauniešu viedokļu līderi.
- Mācību procesā veiksmīgi var izmantot cilvēku pieredzes stāstus, gadījumu analīzi, lai tādējādi skolēniem mācītu analizēt dažādas pārkāpumu situācijas un vērtēt to iespējamus risinājumus. Lielāku vērību ieteicams veltīt informēšanai, kur un kā meklēt palīdzību tiesību aizskāruma gadījumos. Īpaši būtiski ir skaidrot nevalstisko organizāciju lomu un iespējas saņemt atbalstu cilvēktiesību aizskāruma gadījumos. Labklājības ministrijas 2022. gada pētījums “Sabiedriskās domas aptauja par sabiedrības izpratni par diskriminācijas aspektiem” rekomendē vienlīdzības pasākumu efektivitātes uzlabošanai “izstrādāt skaidru mehānismu (vadlīnijas par to, kā atpazīt diskrimināciju, kam ziņot par piedzīvoto vai novēroto diskrimināciju, kā norit tālākā procesu gaita u. tml.), ko laika gaitā ieviest izglītības programmās, piemēram, sociālajās zinībās, kura galvenais mērķis būtu veicināt bērnu un jauniešu proaktivitāti un iesaisti vienlīdzības mazināšanā un tēmas aktualizēšanā.”²¹
- Plānojot skolēnu projektu darbus, pilsoniskās līdzdalības aktivitātes, izmantojama cilvēktiesību tematika. To apliecina jauniešu vēlme analizēt problēmu cēloņus un meklēt risinājumus to mazināšanai. Tas pilnībā atbilst izglītības standartos noteikto sasniegamo rezultātu īstenošanai un arī ANO Pasaulē Cilvēktiesību izglītības programmas prioritātei – jauniešu pilsoniskās līdzdalības un iesaistes veicināšana cilvēktiesību jomā.

²⁰ PISA 2018 Results (Volume III). What School Life Means for Students' Lives. p. 51. Pieejams: https://read.oecd-ilibrary.org/education/pisa-2018-results-volume-iii_acd78851-en#page1

²¹ Sabiedriskās domas aptauja par sabiedrības izpratni par diskriminācijas aspektiem, 2022, 14. lpp., 30. lpp.

IZPĒTES ANKETA

Jaunieši par cilvēktiesībām

Aptauju īsteno

Aptaujas mērķis ir

Aptauja ir anonīma

Dati tiek ievākti atbilstoši

Dati tiks izmantoti

Paldies par piedalīšanos!

1. Ar kādu vārdu tev visvairāk asociējas jēdziens "cilvēktiesības"?

- Vienlīdzība
- Brīvība
- Līdztiesība
- Demokrātija
- Drošība
- Cits

2. Kā tu vērtē savas zināšanas par cilvēktiesībām?

	1	2	3	4	5	6	
Sliktas							Izcilas

3. Novērtē doto apgalvojumu patiesumu!

	Paties	Aplams
Cilvēktiesības ir ikvienam cilvēkam neatkarīgi no viņa tautības, pilsonības, reliģijas vai citiem faktoriem		
Par cilvēktiesību aizsardzību rūpējas valsts		
Par cilvēktiesību aizsardzību rūpējas starptautiskās organizācijas		
Valsts drīkst ierobežot cilvēktiesības, lai aizsargātu sabiedrības intereses		
Cilvēki, kas izdarījuši smagus noziegumus, zaudē savas cilvēktiesības		

4. Vai šīs ir cilvēktiesības?

	Jā	Nē
Tiesības uz izglītību		
Tiesības uz taisnīgu tiesu		
Tiesības uz sociālo nodrošinājumu		
Tiesības piketēt un streikot		
Tiesības mazākumtautībām attīstīt savu kultūru		
Vēlēšanu tiesības		
Tiesības dzīvot labvēlīgā vidē		
Tiesības uz īpašumu		

5. Kā Latvijā sauc amatpersonu, kuras galvenais pienākums ir rūpēties par cilvēktiesību aizsardzību?

- Cilvēktiesību sargs
- Tiesībsargs
- Valsts kontrolieris
- Ministru prezidents

6. Kā Latvijā sauc galveno likumu, kurā noteikta cilvēktiesību aizsardzība?

- Antidiskriminācijas likums
- Cilvēktiesību likums
- Civillikums
- Satversme

7. Kādi starptautiskie dokumenti aizsargā cilvēktiesības? (iespējamās vairākas atbildes)

- ANO Vispārējā cilvēktiesību deklarācija
- Eiropas Cilvēktiesību konvencija
- Eiropas Savienības konstitūcija
- NATO līgums

8. Kurās organizācijās/iestādēs var vērsties, ja pārkāptas cilvēktiesības? (iespējamās vairākas atbildes)

- Tiesā
- Policijā
- Nevalstiskajās organizācijās
- Eiropas Cilvēktiesību tiesā
- Cits

9. Vai šajās situācijās, tavuprāt, ir pārkāptas cilvēktiesības?

	IR pārkāptas	NAV pārkāptas	Grūti pateikt
Cilvēks ratiņkrēslā nevar iekļūt jaunuzceltā veikalā, jo pie ieejas nav uzbrauktuves			
Seniori saņem mazas pensijas			
Valsts atsavina īpašniekam zemes gabalu, jo caur to paredzēts izbūvēt dzelzceļa līniju <i>Rail Baltica</i>			
Bērnodārzs nepieņem darbā par audzinātāja palīgu vīrieti			
Skola aicina darbā skolotāju; sludinājumā norādīts, ka viņam obligāti jāprot valsts valoda			
Grupa skolēnu ilgstoši apceļ savu klasesbiedru			

10. Diskriminācija ir cilvēka vai cilvēku grupas apspiešana, tiesību ierobežošana vai nevienlīdzīga attieksme. Kuru pazīmju dēļ, tavuprāt, diskriminācija notiek visbiežāk? (Atzīmē trīs izvēles)!

- Tautība
- Rase
- Dzimums
- Vecums
- Invaliditāte
- Reliģija
- politiskie uzskati
- seksuālā orientācija
- mantiskais stāvoklis
- Cits*

11. Kā vislabāk palielināt jauniešu izpratni par cilvēktiesībām un diskrimināciju? (Atzīmē trīs izvēles)?

- iekļaut šīs tēmas mācību stundās
- rīkot klases un skolas pasākumus
- iesaistīties projektos
- uzaicināt uz skolu viesus – cilvēktiesību ekspertus
- rīkot akcijas un kampaņas
- veidot izglītojošus video
- sadarboties ar influenceriem un citiem viedokļu līderiem
- Cits*

12. Cik aktuāli, tavuprāt, jauniešiem ir jautājumi par cilvēktiesībām un diskrimināciju?

	1	2	3	4	5	6	
Nemaz nav aktuāli							Ļoti aktuāli

13. Par kādām tēmām saistībā ar cilvēktiesībām un diskrimināciju tu vēlētos uzzināt vairāk?